

ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ДИТЯЧИХ САДКІВ (ДО ПОЧАТКУ ХХ СТ.)

У статті розглянуто історію виникнення та перші півстоліття існування (до початку ХХ ст.) дитячих садків в країнах Європи та Америки. Автор торкається біографічних даних, змісту філософсько-педагогічної системи засновника дитсадків Ф. Фребеля, особливостей появи та функціонування дитячих садків у різних країнах.

Ключові слова: дитячі садки, система Ф. Фребеля, фребелівські дарунки, дитячі садівниці.

В статье рассматривается история возникновения и первые полстолетия существования (до начала ХХ в.) детских садов в странах Европы и Америки. Автор касается биографических данных, сути философско-педагогической системы основателя детских садов Ф. Фребеля, особенностей появления и функционирования детских садов в разных странах.

Ключевые слова: детские сады, система Ф. Фребеля, фребелевские дары, детские садовницы.

In the article the history of coming into being and the first half-century of existence (to the beginning of the XXth century) of kindergartens in the countries of Europe and America are considered. The author mentions the biographic data, content of philosophical-pedagogical system of F. Frebel, the kindergartens' founder, features of establishment and functioning of kindergartens in the different countries.

Key words: kindergartens, system of F. Frebel, frebel's gifts, children's gardeners.

Не зважаючи на те, що дитячі садки існують в нашій країні вже протягом достатньо тривалого періоду, мало хто навіть з персоналу дитсадків володіє докладною інформацією про історію їх заснування, еволюцію розвитку, постать їх фундатора. Ще менше осіб знають про те, що ці заклади почали з'являтися переважно з благодійною метою: щоб допомогти бідним та працюючим матерям виховувати дитину, забезпечити останню від зловживань, поганих впливів, невігластва тощо; тобто мета заснування садків на межі ХІХ-ХХ століть в основному співпадала з метою соціальної роботи, яка тоді щойно з'явилася.

Крім того, розгляд даної теми є актуальним і в теоретичному плані, оскільки в підручниках з історії педагогіки в основному знайшли відображення філософські та педагогічні погляди Ф. Фребеля, а специфіка появи дитсадків у різних країнах залишилася поза увагою дослідників [1]. У сучасних педагогічних виданнях можна знайти кілька статей, присвячених виникненню цих закладів на теренах Російської імперії [2]. Тому метою даної статті є на основі історичних першоджерел висвітлити особливості процесу виникнення та функціонування дитячих садків у країнах Європи та Америки до початку ХХ ст.

Часом виникнення дитячих садків вважається середина ХІХ ст. Ці заклади спочатку виникали

незалежно від школи. Пройшло багато років від їх появи до того, як шкільні ради визнали дитячі садки та зробили їх першою сходиною в системі шкільної освіти. Появу дитсадків пов'язують з діяльністю німецького педагога Фрідріха Фребеля (1782-1852), автора творів «Виховання людини», «Материнські й пестливі пісні», «Сто пісень до ігор у м'яч, що практикувалися в дитячому садку в Бланкенбурзі», який науково обґрунтував необхідність існування таких закладів і вважав, що садок має підготувати дитину до життя та навчити дисципліні. Ф. Фребель рано став сиротою, вчився у Йенському, Геттингенському, Берлінському університетах, працював у школах, відстоюючи ідеї І. Г. Песталоцці. У 1816 р. він відкрив свій перший виховний заклад, який довелося закрити у 1829 р. у зв'язку з репресіями прогресивних діячів. З 1833 р. він керував сирітським притулком у Швейцарії, заснованим І. Г. Песталоцці, де уважно придивлявся до дошкільнят. У 1837 р. Ф. Фребель відкрив заклад для дітей дошкільного віку у Бланкенбурзі, який у 1840 р. перейменовано у «дитячий садок» («kindergarten»), а згодом заснував дитсадки в інших містах Німеччини. Протягом 1838-1840-х років він видавав газету «Недільний листок» під гаслом «Будемо жити заради наших дітей». Треба сказати, що фребелівські дитсадки піддалися гонінню з боку

пруського уряду, який у 1851 р. визнав їх шкідливими, антирелігійними установами з соціалістичними нахилами, що стало дуже значним ударом для Ф. Фребеля, і наступного року він помер.

Звичайними заняттями у садках були ігри, пісні, розмовні, рухливі та ручні (ліплення з глини, робота з піском, малювання) вправи, спостереження за природою, порівняння предметів щодо їх кольору, форми, кількості за допомогою так званих «фребелівських дарунків». Щодо останніх, то для розвитку дитини в ранньому віці Ф. Фребель запропонував шість «дарунків», які були тісно пов'язані з його філософсько-педагогічною системою, з ідеєю Всеєдності (людина становить єдине ціле з Богом, природою, іншими людьми).

Першим «дарунком» був м'яч (куля), який символізував рух, нескінченність. М'ячі були невеликі, м'які (з вовни), різнокольорові – червоний, жовтогарячий, жовтий, зелений, синій, фіолетовий і білий (з метою навчити дитину розрізняти кольори). Кожен м'яч висів на мотузці. Розгойдуючи кульку в різні боки й відповідно приговорюючи «вперед-назад», «вгору-вниз», «вправо – вліво», мати знайомила дитину з простором; показуючи кульку на долоні й ховаючи її, – з твердженням і запереченням.

Другим «дарунком» були невеликі дерев'яні куля, куб і циліндр (діаметр кулі, основа циліндра й сторона кубу однакові). З їх допомогою дитина знайомила з різними формами предметів, розуміла, що куб є протилежною кулі. Якщо остання розглядалася Ф. Фребелем як символ руху, то куб – як символ спокою та «єдності в різноманітті» (куб один, але вигляд його різниться залежно від того, як він представлений погляду: ребром, стороною, вершиною). Циліндр сполучає властивості кулі і куба: він стійкий, якщо поставлений на основу, і рухливий, якщо покладений.

Третій і четвертий дарунки – куби, розділені відповідно на вісім кубиків та вісім плит. За допомогою цих дарунків дитина одержувала уяву про ціле й складові частини («складна єдність»); з їх допомогою вона мала можливість будувати з кубиків, розвиваючи свою творчість.

П'ятий та шостий дарунки – куби, розділені на двадцять сім маленьких кубиків, причому останні ще розділені на більш дрібні частини (на плитки, по діагоналі тощо), які давали велике розмаїття всіляких геометричних тіл, необхідних для будівельних ігор дитини.

Основною метою дитячих садків, за Ф. Фребелем, було зробити цей заклад місцем, де мати могла б спостерігати за правильним вихованням дитини та вчитися цьому. Отже, садки були покликані не замінити сім'ю, а посилити її виховне значення [3].

Ф. Фребель був проти нав'язування дитині всього готового, вважав, що не слід говорити дитині того, до чого вона могла додуматися сама. Педагог також заохочував вивчення природи,

усвідомлений догляд за нею. Навіть назву «дитячий садок» Ф. Фребель запропонував через порівняння дитини з ніжною рослиною, ріст якої залежить від умінь та навичок садівника; отже, виховательки дитячих садків отримали назву «дитячих садівниць», мали пройти спеціальні фребелівські курси [4].

У другій половині XIX ст. дитячі садки з'явилися в різних країнах Європи та Америки. На достатньо високому рівні ці заклади були розвинуті в Англії. Там існувало кілька типів дитячих садків. Перший тип – дитсадки при навчальних закладах для садівниць (наприклад, такі садки були при інституті Сезам («Sesame House»), при Фребелівському інституті в Кенсінгтоні) [5]. У Сезамському інституті протягом трьох триместрів навчалися 25 «садівниць», причому кожного триместру приймалися нові. Діти з дитсадка при цьому інституті були розділені на групи по 6–10 осіб, кожною з яких керувала «садівниця» третього триместру навчання або випускниця, на її заняттях була присутня студентка першого або другого триместрів. В одній великій кімнаті розташовувалося близько 6 груп дітей, кожна з яких займалася різними видами робіт (співи, розповіді казок, садження рослин, догляд за тваринами – рибками, голубами, канарками тощо). Усі діти могли рухатися вільно і переходити з однієї групи до іншої. Для кожного заняття садівниці складали план, який обговорювався на загальних зборах інституту [6].

Щодо другого типу садків – *infantschools* (відділення для маленьких дітей – від 2,5 до 5 років – при народних школах), то там дітей навчали лічбі, читанню, письму. Діти стояли при цьому навколо столів, на яких лежали матеріали ігор, під час яких вони навчалися. План занять розроблявся на тиждень залежно від центральних робіт у школі та душевного стану дитини. Багато уваги приділялося вихованню любові до природи: скрізь у вазах стояли квіти, на волі гуляли тварини (білі миші, жовті канарки), на стінах висіли художні гравюри. Практикувалися заняття гімнастикою (чого не було тоді, наприклад, в Російській імперії).

У дитячих відділеннях лікарень також влаштували щось на зразок дитячих садків, куди приходили «садівниці» з усіма необхідними іграми, заняттями. Облаштовувалися такі дитячі садки місцевою владою за свій рахунок. У лікарняних садках припадало приблизно 3 садівниці на 70 дітей [7].

Достатньо цікавим явищем були так звані «вільні дитячі садки». На початку XX ст. нараховували 8 у Лондоні, 3 – в Единбурзі, 2 – у Бірмінгемі, та по одному «вільному садку» в Йорку та Манчестері [8]. Виникли вони внаслідок приватної ініціативи та існували на приватні пожертви. Контингент таких садків складали діти бідних батьків, «діти вулиці», «діти низів суспільства» до п'ятирічного віку. Вільний садок являв собою будинок, де в одній з кімнат жили хазяйки, які здавали квартири, і на гроші за

квартплату утримували дитсадок. У таких садках надавалася медична допомога, дітей годували, перевдягали. Тут застосовували елементи працетерапії: діти прибирали приміщення, мили посуд, чистили клітини тварин. Це робилося для того, щоб привчити дітей до думки, що нічого в житті не дається задарма, і слід цінувати свою і чужу працю. З тією ж метою за кожен обід дитина мала кинути пенні до мідної кружки. Діти в таких садках грали, співали, прослуховували розповіді, потім малювали те, що їх вразило. Перед обідом діти спали на похідних ліжках з подушками, набитими сіном, та вовняними ковдрами. Вихованців також привчали до гігієни (чистили зуби, нігті). Раз на тиждень в садок приходила сестра милосердя, промивала дітям очі і вуха та робила інші процедури. Завдяки гарному медичному догляду 70 % дітей не хворіли [9]. Цікаво, що робота в таких дитячих садках розглядалася саме як різновид соціальної роботи [10].

У Франції у 1850-х роках були відкриті два дитячі садки у Парижі та Орлеані, однак вони діяли недовго, тому фактично першим вважається дитсадок, відкритий у 1907 р. пані Моно. У 1911 р. було організоване Фребелівське товариство. За 3,5 роки (до 1 січня 1914 р.) ним було відкрито 5 дитсадків у Парижі та 8 у провінції, ще 3 відкрилися незалежно від товариства. Таким чином, у 1914 р. у Франції існувало 17 садків [11], у них перебувало 500 дітей [12]. Товариство також відкрило при ліцеї Савінї спеціальні курси (двохрічні, платні) для навчання «садівниць», які у 1914 р. відвідували 52 особи [13]. Товариство мало досить значну фребелівську бібліотеку. Голова Товариства пані Фанта проповідувати ідеї Фребеля по всій Франції. Було вироблено свого роду кодекс, якого дотримувалися в усіх французьких дитсадках, сутність якого полягала в наступному: дитина потребує свободи, діяльності; вона допитлива, близька до природи, любить відчувати себе корисною [14]. Вправи, якими займалися діти, поділялися на 6 категорій: на безпосереднє спостереження (за предметами, рослинами, тваринами, явищами природи); вправи під назвою «d'expression» (малювання, ліплення, розмальовка, вирізання тощо); садівництво; хатні роботи (догляд за тваринами, рослинами); ігри (ритмічні марширування, співи, бесіди); вправи за методом М. Монтесорі (лічба, письмо, читання) [15].

У Франції був також ще один вид дитячих садків, які мали назву «ecoles maternelles» (материнські школи – В. С.). Вони представляли собою ізольовані класи, де підтримували сувору дисципліну (більше нагадували школу). У кожному такому садку була величезна зала, де діти займалися гімнастикою, а також розташовувалися всі прилади для купання (ванна, душ, басейн). Дітей годували сніданками й обідами. У 1906-1907 рр. у Франції нараховувалося 4111 материнських шкіл [16]. Ці заклади були державними. Відкривалися також приватні дитячі садки.

Не менш розвинутою була система дитячих садків у Німеччині. Їх роботою керував

Центральний союз піклування про дітей, який очолював відомий лікар Поллігкейт. Кожне місто мало свою систему організації дитсадків. Наприклад, у Франкфурті було 7 дитячих садків, в кожному з яких нараховувалося 60-70 дітей [17]. Кошти на садки збирали шляхом добровільних пожертв. Місто підтримувало садки, однак грошової допомоги їм майже не давало. Кожен дитсадок очолювався жіночим комітетом, який задовольняв потреби садка.

У Берліні справою заснування дитячих садків займалися два спеціальні товариства. Берлінське Фребелівське товариство заснувало 46 народних дитячих садків, які відвідували 3100 дітей. Песталоцці-фребелівське товариство заснувало 13 садочків з 1500 дітьми. Отже, 4,6 тис. дітей лише в Берліні користувалися майже безкоштовним відвідуванням дитсадків. Кожен народний дитячий сад мав двох виховательок й одну прислугу, двох робітників; одну залу, сад або двір. Кожен садок відвідувало від 80 до 100 дітей. У багатьох дитсадках існувала кухня, де дітям готували обід: багато хто з дітей залишався в дитячому садку до вечора. Після закінчення занять діти вільно грали під наглядом виховательки. Для заможного класу в Берліні було три приватних дитячих садки з платою 3-5 крб на місяць і 20-30 дітьми у кожному. Крім того, існували сімейні дитсадки, у яких збиралася певна кількість дітей самих засновників. Щоб задовольнити потребу в «дитячих садівницях», у Берліні було відкрито 7 семінарій, там же навчалися помічниці «садівниць» і няні [18]. У Пруссії дитячі садки найсуворіше дотримувалися системи Фребеля.

У Відні існувала семінарія для освіти дитячих садівниць і виходив щомісячний спеціальний орган під назвою «Дитячий садок». У цьому місті 1500 дітей відвідували народні дитячі садки з платою від 10-20 коп. на місяць, а бідні – безкоштовно. Місто витратило на них протягом року приблизно 40000 флоринів; інші витрати покривалися членськими внесками Віденського Фребелівського Товариства (550 членів), а також прибутком від благодійних концертів тощо.

Щодо Данії, то у Копенгагені нараховувалося 8 дитячих садків (у 1911 р. виповнилося 10 років з дня заснування першого дитячого садка), які керувалися спілкою дитячих садків. Однак вони були розташовані у тимчасових приміщеннях та зазнавали нужди. Взагалі там цікавості до дитячих садків не спостерігалося, оскільки в Данії дуже велике значення надавалося сімейному вихованню, і батьки вважали, що корекції з боку дитячих садків їм не потрібно.

Першим проповідником дитячих садків в Америці був педагог Генрі Барнард. Він був делегатом на міжнародній педагогічній виставці в Лондоні у 1854 р., де вперше познайомився з дитсадком та дуже ним зацікавився. Він прослухав ряд лекцій, прочитаних баронесою фон Маренхольд-Бюллоу (учениця та послідовниця Ф. Фребеля). У 1856 р. він написав у педагогічному журналі, який сам видавав, статтю про садок.

Практичними засновниками перших дитячих садків в Америці були іноземці, в основному німці, які після 1848 р. залишили Німеччину і переселилися до Америки. Серед цих емігрантів було багато людей зі значним педагогічним досвідом. За десятиліття 1850-1860 рр. вони заснували в Америці ряд шкіл, при яких були відкриті дитячі садки, пізніше – підготовчі школи для садівниць.

Перший дитячий сад в Америці мав приватний характер та був відкритий у 1855 р. Одна з учениць Ф. Фребеля, Маргарита Мейер, разом з сестрою, яка керувала дитячим садком у Лондоні, приїхала до Америки, вийшла заміж за Карла Шурца й оселилася в Уотертауні у Вісконсині. Вона збирала дітей своїх родичів і знайомих і почала вчити їх іграм, пісням, займатися з ними по методиці Ф. Фребеля. Це й був перший дитячий садок.

Якщо говорити про американців, то статті Г. Барнарда дуже вплинули на Елізабет Палмер Пібоді, досвідчену вчительку, яку звичайно називають засновницею дитячого садка в Америці. У 1859 р. вона познайомилася зі статтею з описом дитячого садка у Німеччині з викладом доктрини Ф. Фребеля. У 1859 р. вона зустрілася з Маргаритою Шурц, яка приїжджала до Бостона та від якої вона отримала цінні вказівки. У 1860 р. Е. Пібоді відкрила дитячий садок у Бостоні. У 1867 р. вона для більш серйозної підготовки поїхала до Європи, а після повернення повністю присвятила себе справі дитячих садків. У 1873 р. вона почала видавати перший журнал, присвячений дитячому садку, який мав назву «The Kindergarten Messenger». У 1868 р. завдяки її зусиллям у Бостоні було відкрито першу, а у 1872 р. у Нью-Йорку другу школу «садівниць» [19].

Дитсадок в Америці мав не лише педагогічну цінність, але й був одним із способів благодійності. Церква, благодійні товариства, окремі особи почали використовувати дитячі садки як притулки для бездомних та бідних дітей. Перший благодійний дитячий садок було відкрито у 1870 р. у Нью-Йорку, у тому ж році в Клівленді й Флоренсі. Робота в таких благодійних закладах вимагала від садівниць більших навичок, ніж у звичайних садках. Тому садівниці півдня працювали в садку, після обіду – відвідували курси, на яких їм викладали ігри, музику, малювання, пізніше історію, фізичне виховання, мистецтво розповіді, психологію, літературу тощо.

У 1877 р. церква Трійці в Толедо відкрила перший церковний дитячий садок, наступного року такий же заклад було відкрито в Нью-Йорку. У кінці XIX ст. нараховувалося вже 300 дитсадків різних конфесій. Зусиллями місіонерів дитячі садки були відкриті у Чикаго, Філадельфії, на Кубі, островах Самоа, Цейлоні, у Західній Африці, Бірмі, Китаї, Японії. В Індії дитячі садки існували в Калькутті, Мадрасі, Шолопурі. В Азійській Туреччині у 1896 р. було 28 дитячих садків, заснованих конгрегаційною церквою [20].

Так, наприклад, у Японії у 1904 р. нараховували 182 громадських та 98 приватних садків [21]. Один

з таких садків був заснований міс Ані Хоув у Кобі, яка була відправлена туди у 1899 р. конгрегаційною церквою. Він мав назву «Glory Kindergarten». Кожна дитина (лише японці) мала у цьому садку свій квітник, який вона постійно доглядала. Взимку вихованцю на догляд давали квітку. Дітей також навчали доглядати за птахами та шовковичними червами. Бажаючих вступити до цього садка було так багато, що чергу займали за 1-2 роки (200 осіб на 20 вакансій) [22]. А. Хоув переклала на японську мову багато літератури про дитячі садки, у тому числі «Материнські ігри» та «Виховання людини» Ф. Фребеля.

Існували також садки різноманітних промислових компаній, фабрик. Так, фірма Colorado Fuel and Iron Company в Пуебло у 1892 р. відкрила перший дитячий садок для дітей своїх робітників, а на початку XX ст. вона вже мала 13 дитсадків [23].

Були організовані також дитячі садки для глухих, сліпих та слабоумних дітей (у статті вжито лексику періоду, який розглядається, – В.С.), у яких також займалися за системою Ф. Фребеля. Загальна кількість дитсадків в Америці дорівнювала у 1898 р. 2884, у 1891 р. – 5107 [24]. Треба сказати, що дитсадок користувався значною популярністю у населення. У Бостоні, наприклад, майже третина всіх дітей проходила перед школою через дитячі садки. Значущість цих закладів підтверджує той факт, що більшість їх в Америці були державними. Так, у Нью-Йорку у 1904 р. з 600 дитсадків 100 належали державі. Підготовку садівниць також брала на себе держава. У 1904 р. з 164 державних вчительських семінарій у 36 були курси для виховательок [25].

Пізніше з метою об'єднання прихильників дитсадків в Америці були створені товариства дитячих садків – Kindergarten Associations. Їх членами були батьки, багаті і заможні громадяни, садівниці й учителі. Найбільшого розвитку діяльність товариств дитячих садків досягла у другій половині 1880-х – 1890-х роках. У 1897-98 рр. в Америці нараховувалося більше 400 таких товариств [26]. Завданнями товариства були: надавати вказівки, поради й підтримку молодим недосвідченим матерям; вести пропаганду дитячого садка, відкривати садки, сприяти включенню їх у шкільну систему, заохочувати розвиток благодійності. Товариства дитячих садків засновували т. зв. «материнські класи» – курси для матерів. Також в Америці виходив журнал «Новини дитсадків».

Як стверджувалося в літературі того часу, «думки Фребеля вкоренилися в Америці міцніше, ніж на їх батьківщині, і дитячий садок відіграв там значно більшу роль, ніж у Німеччині» [27].

У Російській імперії у 1860-х роках завдяки суспільній діяльності інтерес до дитячих садків був досить жвавим. Педагогічні журнали «Учитель», «Виховання», «Журнал Міністерства Народної Просвіти» розміщували численні статті про систему Ф. Фребеля. Петербурзьке Педагогічне Товариство утворило в 1867 році комісію для вивчення питання про російські дитячі садки.

У Москві у кінці XIX ст. існувало 13 дитячих садків приблизно з 20 дітьми в кожному; але це були не дитячі садки у власному розумінні слова, а скоріше навчальні заклади для маленьких дітей, яких навчали тут читанню, письму, лічбі, а також іноземним мовам. Французька мова була введена майже в усіх московських дитячих садках; в одному з них було введено також німецьку, а в іншому – танці. До деяких дитячих садків приймали лише дівчаток. У Петербурзі з 1872 року існувало Фребелівське Товариство, що відкрило курси для підготовки «дитячих садівниць». Це Товариство разом з Товариством піклування про бідних і хворих дітей заснувало в Петербурзі народний дитячий садок з платою 10 коп на місяць, яку не сплачували найбідніші діти. Дитячий народний сад відвідували 50 дітей під наглядом двох садівниць. З 10 до 12 години діти займалися фребелівськими роботами, з 12 до 14 – вільно грали у м'яч, конячки й ляльки. Крім Москви, Петербурга й Тіфліса, дитячі садки існували в Одесі (4 дитячих садки із загальною кількістю 100 дітей) і в Києві (1 дитсадок). Загалом у Росії у кінці XIX ст. користувалося дитячими садками близько 1000 дітей (це разом з тими установами, які називали дитсадками умовно). До жовтня 1917 року в Росії нараховувалося 280 дитсадків. З 1866 року видавався педагогічний журнал «Дитячий сад». Треба сказати, що дитячі садки найбільше вкоренилися саме в СРСР. Так, до кінця 1984 р. нараховували більше 127 тис. дитячих садків й ясел, де виховувалися близько 15 млн. дітей [2]. Тобто Радянський Союз був найбільш «садівничою» країною світу.

Треба сказати, що на початку XX ст. система Ф. Фребеля зазнавала чималої критики. Її сутність полягала в тому, що фребелівські заняття не могли бути цінними для дітей, оскільки діти просто не здатні зрозуміти символічного значення «дарунків» Ф. Фребеля; дорослі нав'язували дитині заняття або гру, не рахуючись з тим, чого ж насправді хоче дитина. Докоряли садкам і тим, що діти мало рухались, майже весь час проводили у будинку, практично не граючись на вулиці. Часто їм давали завдання увийти або зімітувати корову, вівцю або

якийсь вид сільськогосподарських робіт, а діти не могли цього зробити, бо не лише вони, а часто й садівниці ніколи не бачили сільського життя. Крім того, на думку тодішніх лікарів, дитячі садки були розсадниками інфекційних хвороб; деякі дрібні роботи у садку шкодили зору, а голосний спів разом з посиленними тілесними рухами – голосу; активний розумовий розвиток дітей робив їх знервованими. Треба зауважити, що ця критика не була цілком обгрунтованою, оскільки сам Ф. Фребель відстоював необхідність і близькості до природи, і самостійності дитини тощо. Тобто недоліки якщо й існували, то вони були пов'язані скоріше з діяльністю деяких послідовників педагога.

У зв'язку з цим протягом другого десятиліття XX ст. на перший план висуваються дитячі садки, організовані за системою М. Монтесорі.

Таким чином, з матеріалу, наведеного у статті, видно, що дитячі садки почали з'являтися в середині XIX ст., хоча навіть у себе на батьківщині – в Німеччині прижилися не одразу. Масова їх поява припадає на останню чверть XIX – початок XX ст. У різних країнах розвиток цих закладів проходив не однаково. Дитсадки засновувалися для бідних, багатих, «вуличних» дітей, груп сімей, дітей з вадами зору, слуху тощо; вони фінансувалися з різних джерел (державою, приватними, громадськими, благодійними товариствами, органами місцевого самоврядування, церквою, промисловими компаніями, підприємствами тощо). Деякі садки чітко дотримувалися системи Ф. Фребеля (наголос на загальний розвиток дитини), інші робили акцент на підготовці дитини до школи, тобто впроваджували заняття з письма, лічби, читання. Садки розповсюджувалися в різних країнах зусиллями передових педагогів, місіонерів. Велику увагу приділяли підготовці вихователок – садівниць. Не дивлячись на наявність критики, садки користувалися любов'ю й попитом населення (хоча й були виключення). Треба сказати, що потребують продовження дослідження питання про засновників перших дитячих садків, зокрема вітчизняних. Історикам соціальної роботи слід звернути більшу увагу на благодійний аспект діяльності перших дитсадків, особливо народних, зв'язок останніх із соціальною роботою.

ЛІТЕРАТУРА

1. История педагогики : [учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук] / под ред. Академика РАО Н. Д. Никандрова. – М. : Гардарики, 2007. – С. 156–161; Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія. – 2-е вид., доп. / Упорядники і автори вступних матеріалів З. Н. Борисова, В. З. Сміль. – К. : «Вища школа», 1990. – С. 76–105, 122–130; та інші.
2. Агапова О. Детская садовница / О. Агапова // Учительская газета. – 2009. – 10 февраля; Букин А. П. Садик для цветов жизни / А. П. Букин. – Режим доступу : <http://ts.edu.ru/today/ocherk6.shtml> та інші.
3. Фребель и Монтеessori // Дошкольное воспитание. – 1914. – №7. – С. 485.
4. Там само. – С. 485–497.
5. Каринцев Н. По детским садам за границы / Н. Каринцев // Дошкольное воспитание. – 1913. – № 1. – С. 12.
6. Там само. – С. 13.
7. Там само. – С. 17.
8. Свободный детский сад в трущобах Манчестера // Дошкольное воспитание. – 1913. – № 1. – С. 29.
9. Там само. – С. 32.
10. Там само. – С. 33.
11. Егунов П. Французское Фребелевское общество и его детские сады / П. Егунов // Дошкольное воспитание. – 1914. – № 3. – С. 195.
12. Там само. – С. 200.
13. Там само. – С. 195.

14. Там само. – С. 199.
15. Там само. – С. 200.
16. Там само. – С. 204.
17. Каринцев Н. Вказ. Праця. – С. 21.
18. Симонович А. К истории детских садов / А. Симонович // Вестник воспитания. – 1896. – Режим доступа : <http://dob.1september.ru/2005/02/4.htm>.
19. А. И. Из истории детских садов в Америке // Вестник воспитания. – 1910. – № 4. – С. 135.
20. Там само. – С. 139 – 140.
21. Там само.
22. Там само. – С. 141.
23. Там само. – С. 144.
24. Там само. – С. 131.
25. Янжул Е. Новый детский сад по идее американцев / Е. Янжул // Дошкольное воспитание. – 1914. – № 1. – С. 2–3.
26. А.И. Вказ. праця. – С. 136.
27. Янжул Е. Вказ. праця. – С. 1.

Рецензенти: д.пед.н., проф. М. М. Букач;
д.і.н., проф. П. М. Тригуб.

© Стремецька В. О., 2012

Дата надходження статті до редколегії 07.09.2011 р.

СТРЕМЕЦЬКА Вікторія Олександрівна (1974 р. н.). Закінчила з відзнакою історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту у 1996 р. Кандидат історичних наук, доцент кафедри соціальної роботи Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Має більше 30 наукових публікацій.

Коло наукових інтересів: історія соціальної роботи в Україні.